

LENGYEL ANDRÁS

Radnóti Miklós ismeretlen öninterjúja

Az alább közlésre kerülő, mindeddig ismeretlen és kiadatlan Radnóti-öninterjú Buday György (sz. 1907) grafikusművész Szegeden őrzött fiatalkori irat- és levelezésanyagából került elő. Ez, mint a dokumentumegyüttes egyéb, Radnótira vonatkozó darabjaiból kitetszik, az *Újhold* megjelenése előtt, a kötetet mintegy beharangozandó készült s a Somló Béla cég kiadásában, Nyilasi-Kolb Jenő szerkesztésében megjelenő *A Könyv* című lapban jelent volna meg. A kézirat, mely végig Radnóti kezétől származó úgynevezett autográf kézirat, nincs datálva s ránk maradt formájában — bár a költő mindent elmond benne, amit akart — nem is befejezett, kész mű. Végleges formájának kialakítója, a „körítés” megszerkesztője s az egész interjú „névadója” (azaz a szerzőség vállalója) a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának akkori titkára, Gerhauser Albert lett volna, ő azonban — Radnóti kifejezett kérésére — sem fejezte be a kéziratot. Radnóti Budayhoz írott leveleiből tudjuk, a ránk maradt szöveg 1934. december 27. körül még nem volt készen. Elkészültét a költő egy keltezetlen, de valószínűleg december 26-án írott levelében csak pár nappal későbbre ígérte: „két három [így!] nap múlva azt hiszem küldöm az interjú anyagot is, de Berci [= Gerhauser Albert] ha elkészítette küldje először el nekem.” Ezt az ígérteit, úgy tetszik, be is váltotta; Budayhoz írott újabb, 1934. december 29-én postára adott leveléhez már az interjút is mellékelte. Mivel e levelét expressz adta föl s az interjú megjelenése a kötet miatt sürgetőnek látszott, föltelemezhetjük, hogy ez a december 29-i dátum egyben az interjú megírásának, tehát keletkezésének is dátuma.

A nyilatkozat, a tervek szerint, Radnóti portréjával (fotó, esetleg rajz) jelent volna meg. Ezt a költő kétszer is szóvá tette. December 26-i levelében így: „Fényképről csináltassak klisé? És hol?” Három nappal később pedig így: „Kolb csináltatja a klisé? Azt írod, vigyem föl a rajzot vagy fényképet.”

Sajnos, az interjú — e nagy tervezetés ellenére — valamilyen, e pillanatban tisztázhatatlan oknál fogva mégis kéziratban, „befejezetlenül” maradt; *e fontos önvallomás soha nem látott napvilágot*. Kéziratát is csak Buday György gazdag gyűjteménye, e fölbecsülhetetlen értékű irodalom- és művelődéstörténeti kincsestár őrizte meg számunkra.

Közlése — „külalakja” miatt — némileg ma is gond. A leírt szöveget ugyanis Radnóti nyilvánvalóan csak váznak, nyersanyagnak szánta, csak a számára lényeges dolgokat írta meg, ugyanakkor *a végleges szövegre vonatkozó intencióit félig-meddig magába e nyersfogalmazványba építette bele*. A kézirat ennek megfelelően *kéthasábos*; az interjú tulajdonképpeni szövege, Radnóti önmagához intézett kérdései és erre adott válaszai a jobb oldali hasádba kerültek, a bal oldali hasádban pedig a Gerhausernek szánt intenciók, aféle pro domo följegyzések vannak: egy levél Gerhauser Alberthez (ezt Radnóti akár külön lapra is írhatta volna!), valamint néhány megjegyzés, „Berci” mit s hogyan csináljon a szöveggel.

A „kézirathű”, *kéthasábos* szedésű közlésnek még szövegkritikai igényű kiadás esetén sem volna értelme; a mechanikus reprodukció csak zavarná az interjú olvasását. Önkényesen azonban nem hagyhatunk el semmit a kéziratból, így a következő eljárás látszott a legjobb-

nak: előbb a Gerhauserhez írott levelet adjuk, majd külön a „lényegét”, az interjút, végül, jegyzetszerűen a bal oldali hasáb följegyzéseit. De hogy az interjú és a följegyzések eredeti kapcsolatát is megőrizzük, a megfelelő szöveghelyeket jegyzetszámmal azonosítjuk.

Tehát:

1. (Radnóti levele Gerhauser Alberthez)

Bercikém, a kérdéseket Te fogalmazd meg, „?” jelöli mindig a helyét. Egy-két helyen a kérdést is beírtam. Előre és a végére írhatsz valamit, a helyet, ahol az interjú történik, vagy mit tudom én, amit akarsz. Ha nem fáraszt. És ha kész, küldd vissza nekem, majd én fölviszem Somlóhoz. Lehetőleg gépelve. Ha Te akarod küldeni, akkor is küldd el nekem, látni szeretném előtte. Te írd alá. Remélem megfelel. Előre köszönöm. Öllelek szeretettel.

Miklós.

U. i. Ha valami nem jó, húzzatok. Nem tudom, így gondoltad-é?

2. (Az interjú):

?

— Művésznél sohasem fontos az élet. Egyre kevesebbet árul el és egyre kevesebbet árulhat el. Annyi fontos belőle, amennyit sikerül átmentenünk a művészetbe.

Átmentenünk?

Furcsállod a szót? Igen, átmenteni. Persze a viszony nem ilyen egyszerű. De ez messze vezetne. Tehát kérdezz.

Születtél?

1909-ben Budapesten. Anyám belehalt a szülésbe. Azért említem, mert sokáig gyötört kamaszkoromban ez. Ma már nem gyötör. Sőt talán erőforrás is számomra bizonyos értelemben. Aztán meghalt az apám is. Tizenkét éves voltam...

Ki nevelt?

Senki. Nagyanyám öreg nényjéhez kerültem akkor, akit én neveltem tizenkét éves korom óta. Az evést, ivást és tanulást egy tehetős nagybátyám tette számomra lehetővé. És teszi még ma is. „Nehéz” kenyér, mert sajnos oly távol vagyunk egymástól, mint két közeli rokon szokott. „Költő a családban”, hisz ismered ezt. Ritkán és suttogva említenek, mint a jóvátehetetlen bűnöket szokták. A középiskolai évek sötét és rossz emlék. Kereskedelmiből érettségizem. Utána egy évig technológia Csehszlovákiában, „praktikus” pályára készülök. Hazajövök, magántisztviselő vagyok. Durva gazda, munkaidő: amíg a felsőbb hatalmak jónak látják dolgoztatni az áldozatot. Többször kirúgnak, visszavesznek. (1) Két és fél évig bírom a poklot. Aztán egy este beverem a tollat az íróasztal lapjába. A toll remeg. Nézem. És felmerül bennem a tanárság gondolata. Viszonylag kevés munkaidő, sok vakáció és „hivatás”. Menteni akarom a költőt az élettől. Ez a kettő nem összeférhetetlen. Ekkor azt hiszem még, hogy létezik tanári állás, vagy létezni fog, amikor végzek. Egy év alatt leteszem az összes különbözeti- és osztályvizsgákat és megszerzem a reálgimnáziumi érettségét. Utána egyetem, öt év Szegeden, közben Paris. Más nincs. Az egyetemen robbanó viták, szemináriumi csaták a szellemtörténet zászlaja alatt. Munka Sík Sándor „privátszemináriumában”, a nagy professzor lakásán, tea mellett, füstben, ahol négyen dolgoztunk Baróti Dezsővel, Ortutay Gyulával és Tolnai Gáborral. Sík Sándornak sokat köszönhetek. De hisz ezeket az éveket megírja majd valamelyikünk. Jelentőségében vetekszik ez a szeminárium Négyessy híres „stílusgyakorlataival”. És a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, mely szintén történelem már. Az építő, folyton fejlődő közösség s az egymást építő barátok. Egy nemzedék élcsapata... Egy nemzedéké, amelyiknek egyedül kell megvívnia a harcát, nyakán egy közeli, de mégis más, gyökeresen más nemzedékkel. Egy nemzedék, akit nem segít senki. Az úgynevezett első Nyugat-generációból egyedül Ignotus nyújt segítő kézsorítást levelekben és cikkekben. Olyan nemzedék vagyunk, mely sok rúgást kap és minden lépést előre harccal és csellel szerez meg. Edzett és szívós. És ez a nemzedék hálás lesz a segítésért és a rúgásért bosszúálló.

?

— Nos igen. A magyar irodalom doktora vagyok. Fontos ez?

? (Itt írhatasz arról Bercikém, hogy nálunk sajnos nem dúl az intellektualizmus, a gatyá fontos és a tudatlanság több mindennél. Valami ilyesmit!)

Poéta doctus? Nem tudom. Ha Csokonai és Arany poéta doctusok, ha az anyag természetének és törvényeinek tudományosan megalapozott ismeretéről és tudatosságáról van szó, akkor az vagyok. De ez feltétele minden igaz művészetnek.

?

Az Újhold hatodik könyvem. Öt verseskönyvem volt. A Pogány köszöntő 1930-ban, az Újmódi pásztorok éneke 1931-ben, ezt elkobozták, a Lábadozó szél 1933-ban a Művészeti Kollégium kiadásában és az Ének a négeréről, aki a városba ment. És egy kísérlet, egy formatörténeti esszé Kaffka Margitról, szintén a kollégium kiadása, ez volt egyben bölcsészdoktori értekezésem is. Az ember haláláig egy művön dolgozik. Ezek a könyvek állomásai az oeuvrenek, az életműnek. Melyik a legkedvesebb könyved?

Mindíg az utolsó. Most az Újhold. A művész, hogyha nem ragad meg valahol az úton, akkor továbbjut az anyaggal való harcban. A mű a megvalósulás. Úgy érzem, továbbjutottam újra a küzdelemben. És külön öröm számomra, hogy Buday György díszíti ezt a könyvem. Buday György... róla nehéz beszélnem így. Harcostárs és művészetében közeli rokonomnak érzem... de hagyjuk ezt. Róla nagy tanulmányt készülsz írni úgyis.

A tanulmányról jut eszembe. Tudományos tervek? Készülsz valamire?

Igen. A forma és a világnézet problémájáról szeretnék hosszabb értekezést írni. Néhány hozzáférhetetlen könyv és nyugalom kellene hozzá. Egy folyóiratban már vázlatát adtam ennek. És van két-három esszaytervem is.

Hírek keringtek arról, hogy a tanácsadó testület egy reprezentáns tagja jelölt az ideai Baumgarten díjra. Igaz? (2)

Szó szerint igaz. Jelöltek. És minthogy fiatal is vagyok, várni is lehet tőlem egyet-mást, lehetőséget nyújtott volna a munkára... tehát természetes, hogy nem kaptam meg.

Tervek?

Nézd, az Újhold szimbólum is. Lezárása egy korszakomnak és egyben kezdet is. Az újhold növekedni fog. Szeretnék nem éhenhalni az asszonyommal, szeretném, ha meg lenne számomra a munka lehetősége, magyarul: dolgozni szeretnék, ez pedig az éhenhalással függ össze. És várok valamit, amit valamennyien várunk. (3)

....

Szimpatikus befejezés következik.

3. (Radnóti megjegyzései a szöveghez):

(1) Bercikém, itt kénytelen vagyok a valóságon változtatni. Az okok ismertek.

(2) Te már tudod Berci, hol kell belevenni frissítődül, hogy „elgondolkozik”, „gúnyosan mosolyog” stb vacakokat!

(3) Ha valamit még mondanom kell, mondassátok velem.

*

Végezetül érdemes megjegyezni, hogy az interjú — bár nyilvánvalóan gyorsan készülhetett — nem alkalmi rögtönzés eredménye; a benne foglaltak a költő kiérlelt véleményét tükrözik. Voltaképpen kidolgozott önarckép ez; ezt akarta önmagáról az irodalomnak átadni. Baróti Dezső az 1957-ben kiadott ún. Radnóti-képeskönyvben közölt néhány részletet a költő naplójából (64., 102. lap). E részletek — nagy meglepetésre — szinte szó szerint megegyeznek az interjú némely részletével. E pillanatban — nem lévén kiadva a Napló teljes szövege — sajnos nem lehet megállapítani a két szöveg, a napló és az interjú egymáshoz való viszonyát. Nem tudjuk, vajon az interjú a naplóból készített kivonatok összeszerkesztése-e, vagy éppen ellenkezőleg: a költő az elkészült öninterjú szövegét, gondolatait építette bele naplójába. De akárhogy van, annyi bizonyos, az itt is, ott is fölbukkanó részletek fontosak voltak a költő számára. Nekünk is fontosnak kell tehát tartanunk ezeket.

A dokumentum közlését dr. Buday Margit és Radnóti Miklósné szívessége tette lehetővé.